

Конституцияға енгізілетін түзетулердің мазмұны

Сіздің дауысыңыз маңызды!

Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі

Президент өкілеттіктерін қысқарту (Конституцияның 44, 82, 87, 88-баптарына түзетулер)

ҚАЗІР

- Президент әкімдердің актілерінің күшін жою немесе тоқтата тұруы мүмкін.
- Президент аудандардың, облыстық және аудандық маңызы бар қалалардың, қаладағы ауданның, ауылдың, кенттің, округтің әкімдерін қызметінен босатады.
- Президент Жоғары Сот Кеңесінің Төрағасын және басқа да адамдарын жеке-дара тағайындайды.
- Облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың әкімдерін қызметке тиісінше облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың мәслихаттарының келісімімен Республика Президенті тағайындайды.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Президенттің әкімдер актілерінің күшін жою немесе тоқтата тұру жөніндегі құқығын алып тастау.
- Президент аудандардың, облыстық және аудандық маңызы бар қалалардың, қаладағы ауданның, ауылдың, кенттің, округтің әкімдерін қызметінен босату құқығын алып тастау.
- Жоғары Сот Кеңесінің Төрағасын Парламент **Сенатының келісімімен** Республика Президенті тағайындайды.
- Облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың және астананың әкімдерін қызметке тиісінше облыс аумағында орналасқан мәслихаттар депутаттарының немесе Республикалық маңызы бар қалалар мен астана мәслихаттары депутаттарының келісімімен Республика Президенті тағайындайды. **Бұл ретте Президент дауыс беру өткізілетін кемінде екі кандидатура ұсынады.**

НЕГІЗДЕМЕ

- «Суперпрезиденттік» басқару нысанынан "қуатты Президент – ықпалды Парламент – есеп беретін Үкімет" қағидаты бойынша құрылған мемлекетке көшу, Парламент пен мәслихаттардың ықпалын күшейту.
- Мемлекет басшысының жергілікті атқарушы органдарға ықпалын төмендету және оларға жергілікті жерлерде шешімдер қабылдау кезінде көбірек дербестік беру.
- Жергілікті атқарушы органдардың күшеюіне және тұтастай алғанда, мемлекеттің саяси жаңғыртылуына ықпал етеді.

Президентке және оның жақын туыстарына қосымша шектеулер енгізу (Конституцияның 43-бабына түзету)

ҚАЗІР

- Жоқ.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Өз өкілеттігін жүзеге асыру кезеңінде ҚР Президентінің саяси партияларға мүшелігіне заңнамалық тыйым салу.
- Президенттің жақын туыстары үшін квазимемлекеттік секторда саяси лауазымдарды, басшылық лауазымдарды атқаруға заңнамалық тыйым салу.

НЕГІЗДЕМЕ

- Бұл жаңалық барлық мемлекеттік аппараттың жұмысына оң әсер етеді және саяси бәсекелестікті арттыруға ықпал етеді және барлық партиялардың дамуы үшін тең жағдай жасайды.
- Мұндай норманы енгізу бүкіл мемлекеттік аппараттың жұмысына, мемлекеттік секторда меритократияны одан әрі дамыту мен нығайтуға, сондай-ақ елдің барлық азаматтары үшін тең жағдайлар жасауға оң әсерін тигізеді.

Саяси партияларға мүше болу (Конституцияның 23-бабына түзету)

ҚАЗІР

- Әскери қызметшілер, ұлттық қауіпсіздік органдарының, құқық қорғау органдарының қызметкерлері мен судьялар партияларда, кәсіптік одақтарда болмауға, қандай да бір саяси партияны қолдамауы тиіс.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Республиканың Конституциялық Сотының, Жоғарғы Сотының және өзге де соттарының төрағалары мен судьялары, Орталық сайлау комиссиясының, жоғары аудиторлық палатасының төрағалары мен мүшелері, әскери қызметшілер, ұлттық қауіпсіздік органдарының, құқық қорғау органдарының қызметкерлері саяси партияларда, кәсіптік одақтарда болмауға, қандай да бір саяси партияны қолдамауы тиіс.

НЕГІЗДЕМЕ

- Партиялық құрылымдардың мемлекеттік аппаратпен бірігу мәселесін алып тастау.
- Саяси бәсекелестікті арттыру және барлық партиялардың дамуы үшін тең жағдайлар жасау.

Парламент Сенатын қалыптастыру (Конституцияның 50-бабына түзетулер)

ҚАЗІР

- Сенатта қоғамның ұлттық-мәдени және өзге де елеулі мүдделерінің білдірілуін қамтамасыз ету қажеттілігі ескеріліп, Сенаттың **15** депутатын Республика Президенті тағайындайды.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Сенатта **10** депутатты Президент тағайындайды, олардың **бесеуін** Қазақстан Халқы Ассамблеясының ұсынысы бойынша тағайындайды.

НЕГІЗДЕМЕ

- Сенаттың тағайындалатын депутаттарын қысқарту арқылы Мемлекет басшысының ықпалын қысқарту.

Парламент Мәжілісін қалыптастыру

(Конституцияның 50-52 - баптарына түзетулер)

ҚАЗІР

- Парламент Мәжілісінің депутаттары партиялық тізімдер бойынша сайланады.
- Мәжіліс пропорционалды өкілдік жүйесі бойынша **партиялық тізімдер** негізінде сайланатын **107** депутаттан тұрады (олардың 9-ын Қазақстан Халқы Ассамблеясы сайлайды). Яғни, қазір азаматтар партияға дауыс береді.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Мәжілістің депутаттық корпусын 70/30 схемасы бойынша қалыптастыру жоспарлануда. 70% (69 депутаттар) – **партиялық тізімдер бойынша**, 30% (29 депутаттар) – **бір мандатты округтер бойынша**.
- **Қазақстан халқы Ассамблеясының квотасын алып тастау.**

НЕГІЗДЕМЕ

- Пропорционалды мажоритарлық модель ұлттық және аймақтық деңгейлерде сайлаушылардың мүдделерін жақсырақ көрсетеді.
- Сайлаушылар аумақтық сайлау округінен нақты депутатты таңдауға мүмкіндік алады.
- Депутаттардың да, депутатқа дауыс берген сайлаушылардың да өзара жауапкершілігі.
- Сайлаушыларда тиісті округ депутатын кері шақырып алу мүмкіндігі пайда болады.

Парламент Палаттарының жаңа өкіліттіктері (Конституцияның 44, 55, 56, 62, 82-баптарына түзетулер)

ҚАЗІР

- Сенат: Ұлттық Банк, Ұлттық қауіпсіздік комитеті, Бас Прокурор төрағаларының кандидатураларын келіседі.
- Сенаттың ерекше қарауына Бас Прокурорды, Жоғарғы Соттың Төрағасы мен судьяларын оларға **ешкімнің тиіспеуі құқығынан** айыру жатады.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Сенат: Конституциялық Сот, Жоғары Сот Кеңесі, Ұлттық Банк, Ұлттық қауіпсіздік комитеті төрағаларының, Бас Прокурордың кандидатураларын келісетін болады.
- Сенаттың ерекше қарауына айыру **Адам құқықтары жөніндегі уәкілді ешкімнің тиіспеуі құқығынан** жатады.
- Мәжіліс жылына екі рет Жоғары аудиторлық палата төрағасының есебін тыңдайтын болады.

НЕГІЗДЕМЕ

- Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау жөніндегі тәуелсіз қызметті жүзеге асыру үшін кепілдіктер беру.
- Республикалық бюджет қаражатының жұмсалуына және мемлекеттік бағдарламалардың орындалуына парламенттік бақылауды күшейту жүргізіліп жатқан реформаларды тиімді іске асыруға, мемлекеттің экономикалық дамуын жақсартуға, халықтың өмір сүру деңгейін арттыруға алып келеді.

Заң шығару процесі

(Конституцияның 44, 53, 54, 55, 56, 61, 62, 82-баптарына түзетулер)

ҚАЗІР

- Барлық заң жобалары, оның ішінде конституциялық заңдардың жобалары өз кезегімен алдымен Мәжілісте, содан кейін Сенатта қаралады.
- Заң жобасы Парламенттің екі палатасы мақұлдағаннан кейін **Заңға** айналады.
- Жоқ.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Заң жобасын Мәжіліс қарайды және ол қабылданған жағдайда **Заңға** айналады.
- Сенат Мәжіліс қабылдаған заңды тұтастай немесе оның бір бөлігін мақұлдауға не мақұлдамауға құқылы.
- Конституциялық заңдардың жобалары Парламент палаталарының **бірлескен** отырыстарында қаралатын болады.
- **Дағдарыс жағдайларында халықтың өмірі мен денсаулығына, конституциялық құрылысқа, қоғамдық тәртіпті сақтауға, елдің экономикалық қауіпсіздігіне қатер төндіретін жағдайларға** жедел ден қою мақсатында Үкімет заң күші бар уақытша актілер қабылдауға құқылы болады.

НЕГІЗДЕМЕ

- Парламент Мәжілісін күшейту.
- Заң шығару рәсімдерін оңайлату, өйткені енді заң қабылдау туралы шешім негізінен Парламенттің төменгі палатасына байланысты болады.
- Қазақстан Республикасы Үкіметінің дағдарыстық жағдайларға жедел ден қою үшін мүмкіндіктер жасау. Соңғы жылдардағы оқиғалар: пандемия, Қазақстан экономикалық қатынастармен байланысты мемлекеттердегі әртүрлі сипаттағы жағдайлар және т.б. осындай жағдайлардың мысалы бола алады.

Республикалық бюджеттің атқарылуын бақылау жөніндегі есеп комитетін Жоғары аудиторлық палатаға қайта құру (Конституцияның 23, 44, 53, 56, 57, 58-баптарына түзетулер)

ҚАЗІР

- **Есеп комитеті**
- Төраға мен мүшелер партияларда, кәсіптік одақтарда бола алады, қандай да бір саяси партияны қолдай алады.
- Парламент Мәжілісінің алдында есеп бермейді.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- **Жоғары аудиторлық палата**
- Төраға мен мүшелер партияларда, кәсіптік одақтарда бола алмайды, қандай да бір саяси партияны қолдай алмайды.
- Парламент Мәжілісінің алдында жылына екі рет есеп береді.

НЕГІЗДЕМЕ

- Республикалық бюджеттің атқарылуын парламенттік бақылауды күшейту арқылы республикалық бюджет қаражатын жұмсаудың, мемлекеттік бағдарламаларды іске асырудың тиімділігі мәселелерін шешу.

Конституциялық Кеңестің

Конституциялық Сотқа трансформациясы

(Конституцияның 4, 23, 71, 72, 73, 74, 78-баптарына түзетулер)

ҚАЗІР

•Конституциялық Кеңес

- Азаматтардың қолданылып жүрген заңдардың және өзге де нормативтік құқықтық актілердің конституциялылығын тексеру туралы Конституциялық Кеңеске республика соттары арқылы өз бетінше жүгінуге құқығы жоқ.
- Бас Прокурордың, Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің қолданыстағы заңдардың және өзге де нормативтік құқықтық актілердің конституциялылығын тексеру туралы Конституциялық Кеңеске өтініш жасауға құқығы жоқ.

ҰСЫНЫЛАДЫ

•Конституциялық Сот

- Азаматтардың қолданыстағы заңдардың және өзге де нормативтік құқықтық актілердің конституциялылығын тексеру туралы Конституциялық сотқа тікелей жүгінуге құқығы бар.
- Бас Прокурордың, адам құқықтары жөніндегі уәкілдің қолданыстағы заңдардың және өзге де нормативтік құқықтық актілердің конституциялылығын тексеру туралы Конституциялық сотқа жүгінуге құқығы бар.

НЕГІЗДЕМЕ

- Азаматтардың конституциялық бақылауға қол жетімділігін кеңейту.
- Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің және прокуратура органдарының құқық қорғау құралдарын күшейту.
- Қоғамның және мемлекеттік аппараттың конституциялық-құқықтық мәдениетінің деңгейін, азаматтардың мемлекеттік институттарға сенімін арттыру.

Құқық қорғау тетіктерін күшейту

(Конституцияның 83-бабына түзету және 83-1-жаңа бапты енгізу)

ҚАЗІР

- Адам құқықтары жөніндегі уәкіл мәртебесі Конституцияда бекітілмеген.
- Прокуратураның құзыреті, ұйымдастырылуы және қызмет тәртібі **Заңмен** белгіленеді.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің **конституциялық мәртебесін** нығайту.
- Қандай да бір өзге мемлекеттік орган мен лауазымды адамдардың өкілеттіктерін жүзеге асыру кезінде оның қызметінің міндеттерін, Тәуелсіздік кепілдіктерін және есеп бермейтіндігін бекіту.
- Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің құқықтық жағдайы мен қызметін ұйымдастыру **Конституциялық заңмен** айқындалатын болады.
- Республика прокуратурасының құзыреті, ұйымдастырылуы мен қызмет тәртібі **Конституциялық заңмен** белгіленеді.

НЕГІЗДЕМЕ

- Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің құқық қорғау құралдарын күшейту.
- Адамның конституциялық құқықтары мен бостандықтарын қорғау кепілдіктерін нығайту.
- Қазақстан Республикасының аумағында заңдылықтың сақталуына жоғары қадағалауды жүзеге асыруды нығайту.

Өлім жазасын жою

(Конституцияның 15-бабына түзету)

ҚАЗІР

- Өлім жазасы адамдардың қаза болуымен байланысты террористік қылмыстар жасағаны үшін, сондай-ақ соғыс уақытында ерекше ауыр қылмыстар жасағаны үшін ең ауыр жаза ретінде заңмен белгіленеді, ондай жазаға кесілген адамның кешірім жасау туралы өтініш ету хақы бар.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- **Өлім жазасына тыйым салынады.**

НЕГІЗДЕМЕ

- Конституцияда өлім жазасының күшін жою туралы мәселенің түпкілікті шешімі.
- 2021 жылы ратификацияланған азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің екінші Факультативтік хаттамасына сәйкес өлім жазасынан бас тарту туралы ниеттерін растау.

Жерге меншік құқығы

(Конституцияның 6-бабына түзету)

ҚАЗІР

- Жер және оның қойнауы, су көздері, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі, басқа да табиғи ресурстар **мемлекет меншігінде болады.** Жер, сондай-ақ заңда белгіленген негіздерде, шарттар мен шектерде жеке меншікте де болуы мүмкін.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Жер және оның қойнауы, су көздері, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі, басқа да табиғи ресурстар **халыққа тиесілі. Халық атынан меншік құқығын мемлекет жүзеге асырады.** Жер, сондай-ақ заңда белгіленген негіздерде, шарттар мен шектерде жеке меншікте де болуы мүмкін.

НЕГІЗДЕМЕ

- Жер, оның қойнауы, өсімдіктер мен жануарлар дүниесі, басқа да табиғи ресурстар **халыққа тиесілі** екені нақты айқындалатын болады.
- Заң нормаларында, басқару жер халыққа тиесілі болғандықтан, ұйымдастырылуы керектігі жазылатын болады.
- Қазақстан халқының іргелі және конституциялық құқықтарын қорғауды күшейтеу.

Қоғамдық жұмыстарға тарту (Конституцияның 24-бабына түзету)

ҚАЗІР

- Еріксіз еңбекке **соттың үкімі бойынша** не төтенше немесе соғыс жағдайларында ғана жол беріледі.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Еріксіз еңбекке **қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасауға кінәлі деп тану туралы сот актісінің негізінде** не төтенше немесе соғыс жағдайында ғана жол беріледі.

НЕГІЗДЕМЕ

- Ұсынылған новелла құқық бұзушыға, әсіресе қоғамдық тәртіпті бұзуға қол сұғатын адамдарға жақсы тәрбиелік және профилактикалық әсер етеді. Мысалы, егер адам ұсақ бұзақылық жасаса немесе қоқысты дұрыс емес жерге тастаса, бірнеше АЕК айыппұлдың орнына осындай құқық бұзушы үшін қоғамдық жұмыстарды орнатуға болады.
- Әкімшілік жазаның бұл түрі құқық бұзушының өзі үшін де, қоғам үшін де тиімді болады.
- Құқық бұзушы қоғамнан оқшауланбайды, жұмыс немесе оқу орнын жоғалтпайды, отбасы мүшелерімен байланыс үзілмейді, қаржылық ауыртпалықты көтермейді.
- Айта кету керек, көптеген дамыған елдерде мәжбүрлі еңбекті сот шешімі бойынша және шара ретінде, мысалы, құқық тәрбиелік ықпал етуі қажет кішігірім құқық бұзушылықтар үшін қолдануға рұқсат етіледі.

Тұңғыш Президент мәртебесі бойынша түзетулерді алып тастау

(Конституцияның 42, 46, 91-баптарына түзетулер)

ҚАЗІР

- Бір адам қатарынан екі реттен артық Республика Президенті болып сайлана алмайды. Бұл шектеу Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президентіне қолданылмайды.
- Қазақстанның Тұңғыш Президентінің мәртебесі мен өкілеттігі Республика Конституциясымен және конституциялық заңмен айқындалады.
- Конституцияда белгіленген мемлекеттің тәуелсіздігі, Республиканың біртұтастығы мен аумақтық тұтастығы, оны басқару нысаны, сондай-ақ тәуелсіз Қазақстанның Негізін салушы, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы іргесін қалаған Республика қызметінің түбегейлі принциптері және Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасының мәртебесі өзгермейді.

ҰСЫНЫЛАДЫ

- Тұңғыш Президенттің Президент сайлауына өз кандидатурасын **екі реттен артық ұсынуға мүмкіндігі бар** норма алынып тасталады.
- Тұңғыш Президенттің жекелеген заңдағы мәртебесі мен өкілеттігін айқындайтын Конституция нормасы алынып тасталады.
- Конституцияда белгіленген мемлекеттің тәуелсіздігі, Республиканың біртұтастығы мен аумақтық тұтастығы, оны басқару нысаны, Республика қызметінің түбегейлі принциптері өзгеріссіз болып табылады.

НЕГІЗДЕМЕ

- Конституциядан Тұңғыш Президент-Елбасының ұқықтық мәртебесі мен өкілеттіктеріне қатысты нормаларды алып тастау ұсынылады.